

В.Прилуцький

ОПІР МОЛОДІ ПОЛІТИЦІ ПРАВЛЯЧОГО РЕЖИМУ В УСРР
В ПЕРІОД УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРНОГО
ЛАДУ (1928 — 1936 рр.).

Роки, коли в УСРР остаточно утвердився тоталітарний лад, були одним з найдраматичніших періодів у житті українського народу. Глибокі деформації у всіх сферах життя суспільства, що відбулися в той час, ми відчуваємо й сьогодні.

Протягом останнього десятиріччя завдяки зусиллям вітчизняних і зарубіжних істориків зроблено значний крок у вивченні історії України в період утвердження тоталітарної системи. Але ця складна багатопланова тема безперечно потребує подальшого дослідження. До цього часу залишається маловивченою така важлива проблема, як опір політиці правлячого режиму, зокрема, з боку молоді.

Молодь завжди відігравала помітну роль в житті суспільства, особливо на переломних етапах його розвитку. Цілком природно, що здійснюючи “революцію зверху”, правлячий тоталітарний режим прагнув залучити для досягнення своїх цілей молоде покоління.

Так, він намагався якнайширше використати молодь при проведенні хлібозаготівельної кампанії 1928 року, яка була по суті першим кроком у політиці воєнно-комуністичного наступу на селянство. Подекуди це йому вдалося. Але, як зазначалося в документах того часу, “не легко довелося осередкам переборювати той настрій, що спостерігався як серед деяких комсомольців, так і безпартійного селянства в зв’язку з самооподаткуванням”, “в самооподаткуванні роль осередків була незначна”¹. Було чимало випадків коли збори по самооподаткуванню зривалися або приймалися “неправильні”, “помилкові” рішення.

Переважаюча більшість селянської молоді була незадоволена політикою правлячого режиму на селі. Деякі молоді селяни не тільки висловлювалися проти хлібозаготівельної кампанії, а й намагалися чинити їй опір. Значно зросла активність “куркульської” молоді. Згідно повідомлень, що надходили в ЦК ЛКСМУ, молоді “куркулі” робили спроби взяти молодь під свій вплив: активно відвідували збори, навіть дівчата, які раніше жодної участі не брали; намагалися їх зірвати, провести свої рішення; розповсюджували чутки тощо². Як свідчать матеріали керівних комсомольських органів, невдоволення заходами по хлібозаготівлям набули масового поширення серед молоді, в т.ч.

серед членів ЛКСМУ в Харківському, Полтавському, Дніпропетровському та інших округах УСРР. Наприклад, Тульчинський ОК ЛКСМУ повідомляв, що в с. Лугове Джулінського р-ну комсомолец-голова сільради зриває роботу хлібозаготівель, мотивуючи тим, що хліба в селі немає. В с. Шумилово того ж р-ну комсомольці відмовились улаштувати показовий суд над “хлібним спекулянтом”. В Білоцерківському окрузі секретар осередку с. Завадівка Володарського р-ну “веде агітацію як серед селян, так і серед комсомольців проти хлібозаготівель”³.

Так звані “селянські” настрої були поширені й серед інших верств молоді, в т.ч. серед військовослужбовців. За повідомленням ПУ УВО, в першому кварталі 1928 р. зареєстровано 230 випадків активного виявлення т.з. “селянських настроїв”, (у т.ч. 142 — “незадоволення політикою партії на селі в зв’язку з продовольчою програмою”) серед військових — членів КСМ. З цієї причини 20 червоноармійців добровільно вийшли з лав комсомолу⁴.

Можна вважати, що внаслідок зміни курсу більшовицького партійно-державного керівництва, особливо по відношенню до селянства, політичні настрої та орієнтири значної частини молоді почали змінюватися, зросла її громадсько-політична активність. Якщо раніше молоді люди цілком лояльно ставилися до правлячого режиму і були далекі від політичного життя, то у 1928 — 1929 рр. багато з них починає висловлюватися проти заходів більшовицького керівництва, а іноді намагаються чинити опір існуючій владі.

Свідченням цього є різке збільшення кількості виявлених органами ДПУ “антирадянських” організацій і груп молоді. Відтворити справжню картину опозиційного молодіжного руху надзвичайно складно. Більшість джерел про діяльність “антирадянських” угруповань ще й досі залишаються недоступними для широкого загалу дослідників. Ті ж документи, які пощастило

знайти автору навряд чи можна вважати достатньо повними і об'єктивними.

Згідно документам комсомольських та каральних органів протягом 1928 — 1929 рр. чимало підпільних молодіжних угруповань діяло на селі. Так, в них повідомлялося, що в трьох селах Липовецького району на Вінниччині було створено організацію молоді, яка мала назву “Народна партія визволення України” (НПВУ). В Цебельківському районі на Одещині — “Спілку молоді”, до якої входило 8 чоловік на чолі з секретарем сільради⁵. В с. Олександрівка Покровського району Запорізького окр. оформилося угруповання молоді, яке мало свого голову, секретаря, друковані видання, членські книжки. На хуторі Південна Долина Попаснянського району Артемівського окр. органи ДПУ заарештували групу молоді “поставившу за мету створення щось на зразок селянської спілки”. Їх звинуватили в тому, що вони вербували нових членів, підкреслюючи пригнічення селян податками; намагалися придбати зброю; намітили пограбувати касу, райміліцію. Як зазначалося в документах керівних комсомольських органів, “контрреволюційну” групу молоді було виявлено в Березнеговатському районі Херсонського окр.⁶. А в одному з сіл Макарівського р-ну на Київщині під керівництвом вчителя діяла “куркульська група молоді”, яка випустила 2 номери підпільної газети “За мати Україну”. В с. Забули того ж району також організувалось молодіжне угруповання дії якого носили політичний характер⁷. В Білоцерківському окр. ДПУ було ліквідовано підпільну “петлюрівську” організацію “Комітет визволення України”, в якій приймали участь деякі комсомольці. “Антирадянське” угруповання молоді утворилися в с. Білозірка Мелітопольського окр. В с. Козацьке Звенигородського району Уманського окр. колишній секретар осередку ЛКСМУ організував групу молоді, яка проводила “антирадянську” роботу по зриву хлібозаготівель⁸. Зараз важко судити, наскільки всі ці повідомлення відповідають дійсності. Скоріш за все значна частина справ про

“контрреволюційні угруповання” була сфабрикована. Але те, що серед селянської молоді в цей період шириться невдоволення політикою правлячого режиму і вона намагається створювати гуртки та групи, не викликає сумніву.

Як і в попередні роки, досить поширеними “антирадянські” молодіжні угруповання були серед молоді, що вчилася. Так, за даними, що надходили в ЦК ЛКСМУ в 1928 р., у Білоцерківському педтехнікумі існувала “шовіністична” Полуботківська громада⁹, у Полтавському сільськогосподарському технікумі — “Петлюрівська спілка української молоді”¹⁰. Широкого розголосу набуло викриття комсомольським осередком у мехшколі Ілінецького р-ну Вінницького окр. “Української національної організації молоді” (УНОМ) до якої входило 18 учнів¹¹. У квітні 1929 р. органи ДПУ заарештували 7 студентів старшого курсу Чернігівського сільськогосподарського технікуму, яких було звинувачено у створенні контрреволюційної петлюрівської групи “Товариство визволення селян”¹². В березні 1929 р. на нараді в ЦК ЛКСМУ повідомлялося, що за даними ДПУ серед значної частини студентства існує глибоке невдоволення і навіть угруповання по цілому ряду округів. У Харкові, Києві, Чернігові, Кам’янець-Подільському “ворожі” сили об’єдналися в угруповання, що налічують в 5 — 7 інститутах по 30 чол., яких “іноді доводиться заарештовувати, тому що справа доходить до зв’язку з закордоном”¹³.

Представники української діаспори стверджують, що в цей період в УСРР діяли такі таємні політичні організації молоді: “Буревісник” у Києві, студентський гурток “Драгоманівці”, група “Смерть або Вільна Україна”, організація в педагогічному технікумі у Харкові, а також угруповання в Одесі, Полтаві та ін. містах республіки¹⁴. Особливе місце займає “Спілка української молоді (СУМ)”. В багатьох зарубіжних виданнях стверджується, що ця організація дійсно існувала, мала широку мережу осередків і тисячі членів. Як ми вважаємо, це така ж вигадка, як і відповідні сфабриковані звинувачення, висунуті свого часу на

процесі СВУ-СУМ. Але не викликає сумніву існування серед студентської молоді гуртків та груп, до яких входили юнаки та дівчата, опозиційно настроєні до правлячого режиму. Наприклад, у Київському ІНО (де навчалися керівники міфічної “фашистської” організації СУМ) згідно доповідної записки до ЦК ВЛКСМ були розвинуті націоналістичні настрої: “В наукових гуртках збираються представники реакційних груп і заявляють — “Ми представники українського народу і культури”¹⁵.

Були спроби організувати підпільні групи і серед армійської молоді. За повідомленням ПУ УВО на початку 1928 р. в 138 полку було виявлено 11 командирів відділень з “відверто селянсько-куркульською психологією і шовіністичним ухилом”. Деякі з них домовилися організувати увесь молодший командний склад для боротьби з радянською владою, а в разі невдачі піти в ліс¹⁶. Подібні угруповання існували і в інших частинах Червоної армії та військових учбових закладах.

Не припиняли свою діяльність підпільні троцькістські та децистські угруповання, серед членів яких було чимало молоді. Лише в Одесі троцькістська організація нараховувала в своїх лавах 62 колишніх комсомольця. Вона охоплювала своїм впливом 19 підприємств та 5 вузів міста.

В Артемівську було розкрито групу троцькістів, до якої входило 6 комсомольців і 3 кандидата в члени партії¹⁷.

Дніпропетровський ОК ЛКСМУ ухвалив виключити із лав комсомолу групу з 9 чол., що проводили опозиційну роботу: розповсюджували серед молоді троцькістські документи, організовували опозиційні гуртки, підтримували зв'язок з іншими містами і ставили за мету організацію троцькістського комсомолу¹⁸.

Органами ДПУ в квітні 1929 р. було розкрито і заарештовано молодіжну троцькістську групу у комуні К.Маркса Доманівського р-ну Первомайського окр. Її члени отримували з Москви “антирадянські” листівки і літературу, яку розповсюд-

жували серед комунарів та селян околиць сіл. Вплив цієї групи розповсюджувався далеко за межі комуні¹⁹.

Партійна опозиція знаходила підтримку серед студентів Харкова, Києва та інших міст УСРР. Згідно інформації ДПУ до 1929 р. в УСРР в організаціях троцькістів до 40 % складала молодь.

Наведені вище дані свідчать, що в 1928-1929 рр. підпільний молодіжний рух набув певного розвитку серед молоді УСРР. Весною 1930 р., виступаючи на нараді в ЦК ЛКСМУ, голова ДПУ республіки В.Балицький повідомив, що лише у 1929 р. за участь в “антирадянських” організаціях і групах було заарештовано 2 221 юнаків і дівчат²⁰. Зрозуміло, що значна частина таких угруповань були міфічними, а справи проти їх членів сфабриковані каральними більшовицькими органами. Але підпільний молодіжний рух існував. На відміну від років непу, він мав свої особливості. Значно збільшилась кількість “антирадянських” угруповань серед різних верств молоді УСРР. Якщо раніше вони діяли головним чином в містах, то тепер багато груп виникає на селі. З’являються вони навіть у Червоній армії. Змінюється певною мірою і політична направленість підпільного молодіжного руху. В роки непу переважали групи лівокомуністичного та анархістського спрямування. З 1928 р. більшість з них характеризуються як “куркульські”, “націоналістичні”, вони відбивають настрої українського селянства та інтелігенції.

Як і в попередні роки, значна частина молоді УСРР знаходилася під впливом неpolітичних об’єднань, перш за все релігійного спрямування. За даними вибіркового обслідувань у релігійних організаціях і сектах від 20 до 35% складали юнаки та дівчата²¹. Українська молодь входила головним чином до громад автокефальної церкви та різних сект. Найбільшу підтримку релігійно-сектантський рух мав серед польської та німецької молоді, де він був справді масовим. Релігійно-католицькі гуртки діяли в кожному польському селі, а в деяких

їх налічувалося по декілька. У Проскурівському окрузі в 1929 р. налічувалося бл. 100 молодіжних гуртків “Ружанців” і “Тертіарців”, які об’єднували бл. 1 400 юнаків і дівчат. Тисячі молодих людей охоплювали своїм впливом релігійні гуртки у німецьких колоніях²².

Багато молодих селян-українців об’єднували драматичні, хорові, музичні гуртки. В їх репертуарі переважали українські класичні п’єси, народні пісні, які в комсомольських документах характеризуються як “націоналістичні”, “козацько-шовіністичні”. За визначенням комсомолу в гуртках повсюду збираються “націоналістичні і антирадянські елементи села, яких позбавлено права голосу, викинуто з вузів і профшкіл”²³. Іноді вони перетворювалися в “націоналістичні куркульського типу організації молоді”²⁴.

В містах, насамперед серед студентської молоді, було чимало літературних гуртків, наприклад ім. М.Драгоманова у Києві. Їх члени вітали “Сонячну машину” В.Вінниченка, інші “крамольні” твори; організовували вечори, на які запрошували неокласиків, т. зв. “попутників”.

Отже, незважаючи на репресивні заходи правлячого режиму майже зниклий в попередні роки небільшовицький рух молоді в УСРР існував і в 1928 — 1929 рр. Під впливом об’єднань різного спрямування перебувало чимало юнаків і дівчат.

Зміна курсу в соціально-економічній сфері супроводжувалася поворотом і в суспільно-політичному житті. В країні нагніталася атмосфера підозрілості та істерії, почалася “охота на відьом”. Це відчула на собі і молодь, яку правляча партійно-державна верхівка намагалася найактивніше залучити до боротьби з “класовим ворогом і опортуністами”. Натхненником цієї боротьби став Й.Сталін. На VIII з’їзді ВЛКСМ (травень 1928 р.) він заявив: “Невірно, що у нас вже немає класових ворогів, що вони побиті і ліквідовані. Ні, товариші, наші класові вороги існують. І не тільки існують, але й ростуть намагаючись виступити проти Радянської влади”. Він висунув гасло:

“Піднімати бойову готовність робітничого класу проти його класових ворогів”²⁵. Отже, цю готовність повинен був показувати й комсомол.

Виконуючи вказівки вождя, ЛКСМУ активно включилася в боротьбу з відхиленнями від генерального курсу партії. Класова боротьба, непримиренність до ворогів і опортуністів стали своєрідним лейтмотивом I Всеукраїнської конференції комсомолу, яка пройшла у червні 1929 р. Ні на одному з попередніх комсомольських форумів темі класової боротьби не приділялося стільки уваги. Нею пронизана більшість виступів і резолюцій конференції. Називалися і конкретні результати цієї боротьби. Так, представник Херсонської делегації повідомив, що ними викрито три контрреволюційні молодіжні організації.

В резолюції “На доповідь про чергові завдання партії” зазначалося, що “вся робота комсомолу, ще в більшій мірі ніж досі, проходить під знаком дальшої мобілізації мас молоді на боротьбу з класовим ворогом, правою небезпекою та ухилами як у партії, так і в першу чергу в комсомолі”²⁶.

Хлібозаготівельна кампанія 1928 р. показала, що чимало комсомольців не згодні з поворотом у політиці партійно-державного керівництва. Пояснюючи це засміченістю лав спілки та проникненням туди класово-ворожих елементів, ЦК ВЛКСМ оголосив у комсомолі чистку. Постановою від 11 лютого 1929 р. ЦК ВКП(б) схвалив це рішення. У березні пленум ЦК ЛКСМУ затверджує відповідну резолюцію, в якій настійно вимагав “проведення чистки сільських, радянських та вузівських осередків від соціально-чужих, розклавшихся та випадково пролізших елементів”²⁷. Головна увага під час чистки була зосереджена на виключенні з комсомолу “куркулів” та “куркульських дітей”. Але під неї попадали не тільки “класово-чужі елементи”. В матеріалах ЦК ВЛКСМ зазначалося, що під час чисток комсомольці нерідко відчували себе як на суді, перевірка проводилася при зачинених дверях, рішення оголошувалися на зборах лише для того, щоб повідомити про

них, вони не затверджувалися комсомольцями. При проведенні в березні-квітні 1929 р. чистки Кам'янецької організації Запорізького окр. з лав ЛКСМУ було виключено майже 30 % її членів²⁸. Хоча в подальшому це рішення і було скасовано, але результат чистки Кам'янецької організації дають уявлення про атмосферу в якій проводилося очищення лав комсомолу.

Події 1928 — 1929 рр. можна вважати своєрідною прелюдією “великого перелому” на селі. Справжня “революція зверху” розпочалася після листопадового пленуму 1929 р. ЦК ВКП(б), який проголосив перехід до суцільної колективізації.

Проведення насильницької колективізації, розкуркулення, наступ на церкву надзвичайно загострили політичну ситуацію на селі, поставили його на межу громадянської війни. Тільки з 20 лютого по 2 квітня 1930 р. за даними ДПУ в УСРР відбулося 1 716 селянських виступів. Найбільше ними були охоплені західні округи, перш за все Шепетівський — 251 виступ²⁹. В Тульчинському, Могилівському і Вінницькому окр. вони мали місце в 343 сілрадах. З них 73 супроводжувалися вигнанням активу і ліквідацією радянської влади, 81 — збройними виступами³⁰. Найчастіше опір селян мав форму т. з. “бабських бунтів”, але в багатьох місцях вони переростали в збройні повстання.

Значна частина молоді (і не тільки заможної) виявила помітну активність під час антиколгоспних виступів. Як повідомляли місцеві комсомольські керівники, в Тульчинському окр. молоді селяни, особливо дівчата, виступали на боці “волинщиків”. В Проскурівському окр. в усіх “волинках”, демонстраціях, процесіях була дуже активна польська молодь³¹. В оперативних повідомленнях ДПУ УСРР досить часто в ролі “бунтівників” виступає натовп “жінок і молоді” або “жінок і підлітків”.

Так, 3 березня в слободі Краснопілля Сумського окр. відбулася демонстрація, у якій брали участь близько тисячі жінок та підлітків, яка переросла у повстання, підтримане

селянами навколишніх сіл³². У с. Нучополи Судновського р-ну Шепетівського округу юрба жінок та молоді примусила втекти з села членів бригади по колективізації³³.

Крім масових селянських виступів, (хвиля яких до квітня 1930 р. в основному спала), опір правлячому режиму набував й інших форм. Помітну роль у ньому відігравала молодь. Не припиняється діяльність “антирадянських” молодіжних угруповань. У Мелітопольському окр. їх було виявлено в Ново-Троїцькому та Генічеському р-нах³⁴. В Кішенському районі Кременчуцького окр. ДПУ ліквідувало українську “контрреволюційну” організацію молоді. За даними каральних більшовицьких органів її завданням було розповсюдження контрреволюційних відозв, антирадянська агітація і підготовка збройного повстання. Програмною метою: утворення української держави на зразок УНР і створення селянських спілок³⁵.

У ніч на 22 лютого у с. Марефі Краснокутського р-ну на Харківщині було заарештовано групу молодих селян, яким інкримінувалася підготовка нападу на арештантське приміщення у м. Красний Кут і створення “банди”³⁶. У березні у Дунаївецькому р-ну Кам’янець-Подільського окр. органи ДПУ заарештували членів “контрреволюційної” організації молоді на чолі з вчителем та секретарем комсомольського осередку. Їх звинуватили в прагненні “повалення радвлади через повстання і утворення на Україні демократичної народної республіки”³⁷.

По селах і містах республіки розповсюджувалася значна кількість листівок, спрямованих проти політики правлячого режиму.

Тільки з 1 березня по 7 травня 1930 р. органи ДПУ УСРР вилучили 372 листівки у 1048 екземплярах³⁸. Чимало з них було адресовано молоді. Наприклад: “Товариство молодь! Незаможницька, бідняцька та середняцька молодь...не слухай комуністів і комсомольців... це зрадники трудящих... Молодь до зброї!... Бий комуністів і комсомольців!” (с. Турчинці Юринецького р-ну Проскурівського окр)³⁹. “Молодь!... Збирайтеся по вечорам

на наради і присвячуйте їх визволенню своєї рідної України” (с. Матвіївка Жовтинського р-ну Кременчуцького окр)⁴⁰. В багатьох випадках у авторстві “антирадянських” листівок підозрювалися юнаки та дівчата. Чимало з них були заарештовані. В с. Веселе Межевського р-ну Дніпропетровського окр. за “антирадянський” вірш заарештовані троє молодих людей. В с. Грузьке Бишевського р-ну у 16-річного юнака було вилучено 22 екземпляри листівок, ще 50 він встиг розповсюдити. В Ізюмському окрузі був заарештований колишній комсомолец І.Дубовий — автор “антирадянського” звернення⁴¹.

Багато молодих людей боролось з існуючою владою зі зброєю в руках у складі “банд”. В с. Терновому Вовчанського р-ну Харківського окр. у лютому 1930 р. було ліквідовано збройну групу на чолі з 20-річним сином “куркуля”, що складалася головним чином з молоді⁴². У тому ж місяці у Ніжинському окр. “згряя бандитів (більшість куркульських синків)” напали на Кобижський райвідділ міліції і обеззброїли міліціонерів, звільнили 10 заарештованих та забрали зброю⁴³.

Про активну участь молоді у боротьбі з більшовицьким режимом свідчать матеріали політкомісії з розгляду слідчих справ. Значна частина засуджених до розстрілу — молоді люди. Так, Д.Никитюк (20 років) і В.Симолук (21 рік) з с. Сморсики на Житомирщині звинувачувалися в тому, що “брали активну участь у “волинці” проти колективізації у березні 1930 р., забили голову та члена колгоспу”⁴⁴. До вищої міри було засуджено також 10 селян віком від 20 до 27 років с. Тарасівка Зінківського р-ну Полтавського окр., яким інкримінували вбивство активіста, знищення колгоспного майна через підпал. Такий же вирок отримали 16-ти, 19-ти та 20-ти річні юнаки з Глухівського р-ну того ж округу обвинувачені в тому, що “тероризували населення та організували вбивство сільських активістів”⁴⁵.

Насильницька колективізація і розкуркулення визвали невдоволення і протидію й у інших верств молоді республіки.

Найбільш небезпечними для правлячого режиму були антиколгоспні настрої серед армійської молоді. Крім численних висловлювань з осудом політики партійно-державного керівництва на селі, чекістські органи відмічають і діяльність “куркульських” угруповань у частинах та підрозділах Червоної Армії. Так, у 43-му полку 15 див. ними було виявлено два таких угруповання. Один з яких у складі чотирьох червоноармійців “ліквідовано шляхом арешту”⁴⁶. У 46-й див. група з трьох червоноармійців вела “антирадянську агітацію”. Їх розмови зводилися до організації селянських спілок. В 295-му полку 99 див. було виявлено групу з 10 червоноармійців, які в своєму колі вели бесіди, що селян пограбували, “вони залишилися голі й босі”⁴⁷.

Траплялися випадки відмови приймати участь у каральних акціях. Так, у м. Ладижині отримавши наказ розігнати юрбу шаблями, “група червоноармійців заявила, що Радянська влада знову повторює 1905 рік”⁴⁸.

Були спроби чинити правлячому режиму й збройний опір. Наприклад, 3 червня 1930 р. четверо командирів відділень (усі родом з Хмельницького р-ну на Вінниччині) покинули зі зброєю свою частину у м. Литино. Захоплені зненацька переслідувачами, вони вимушені були здатися. На допитах червоноармійці заявили, що їх метою було “піти зі зброєю в руках допомогти селянам позбутися від грабунку Радвлади”⁴⁹.

Антиколгоспний рух на селі не припинявся і у 1931 р. Як і раніше помітну роль у ньому відігравала молодь. Наприклад, 7 липня мав місце антиколгоспний виступ у найбільшому селі Могилів-Подільського р-ну Озаринці, у якому прийняло участь близько 700 чоловік., “головним чином жінки та молодь”⁵⁰. Особливо загострилася ситуація на селі в зв’язку з проведенням хлібозаготівель. Так, у Баштанському р-ні на цьому ґрунті було забито голову Пісківської сільради. Групу, що здійснила цей акт очолювали студент Харківського агрономічного інституту та секретар комсомольського осередку. В с. Баштанці та Пісках

нею було розповсюджено листівки, в яких вони агітували проти хлібозаготівель та закликали населення до повстання “за хліб, землю та волю”. Одночасно, за повідомленням Великоолександрівського РПК на території району діяла “банда”, до якої входили молоді селяни, головним чином діти розкуркулених⁵¹.

Судові органи продовжували виносити селянам смертні вироки за “терористичну діяльність”, “контрреволюційну агітацію”. Значна частина злочинців — молоді люди. Наприклад, братів Куликів Макара (20 р.) та Федора (18 р.) до вищої міри було засуджено за підпал колгоспної соломи, Гостаря Петра (23р.) — за підпал клуні голови сільради, Оришка Івана (24 р.) — за підпал майна активіста. (Усім розстріл замінено на 10 років ув’язнення)⁵².

Опір політиці правлячого режиму мав місце і серед міської молоді. Як завжди, досить активними були юнаки та дівчата, що вчилися. Так, у Вінниці в одній з шкіл було виявлено групу учнів, що проводили “контрреволюційну роботу”. У Шаргородському р-ні у ФЗО цукрового заводу також розкрили “антирадянську групу”, яка вела “агітацію проти заходів радянської влади на селі, закликала до повстання”⁵³. За повідомленням транспортного відділу ДПУ серед учнів залізничних ФЗУ у Дніпропетровську, Люботині та інших містах “мається ряд угруповань антирадянського характеру”, розповсюджуються листівки⁵⁴.

Отже, молодь не стояла осторонь масового антиколгоспного руху, який охопив УСРР у 1930 — 1931 рр. Навпаки, у багатьох випадках юнаки та дівчата прийняли у ньому найактивнішу участь. Чимало з них поплатилися за це свободою і навіть життям.

Насильницька колективізація і розкуркулення привели до дезорганізації і деградації сільськогосподарського виробництва. Криза колгоспного ладу в УСРР позначилася на хлібозаготівлях 1932 р., які було зірвано. Партійно-державне керівництво

вимагало від комсомолу спрямувати всі зусилля на боротьбу за виконання хлібозаготівельного плану.

З самого початку її проведення хлібозаготівельна кампанія 1932 р. викликала незадоволення серед значної частини молоді. Навіть багато комсомольців розуміло, що виконати хлібозаготівельні плани неможливо. Так, центральний орган ЦК ЛКСМУ “Комсомолец України” інформував, що ряд комсомольських організацій Артемівського р-ну “правоопортуністично” поставили-ся до хлібозаготівельної кампанії. В одному з найбільших сіл району Покрівці частина комсомольців проголосувала проти прийняття планів хлібозаготівель, мотивуючи тим, що вони нереальні. В Зінківському р-ні також в цілому ряді осередків чувається “опортуністичне зневір’я і відверте скиглення про нереальність плану”⁵⁵.

У своїй постанові “Про участь комсомолу у виконанні плану хлібозаготівель” (23 вересня 1932 р.) ЦК ЛКСМУ визнав, що більшість комсомольських організацій села “явно незадовільно” працюють над його виконанням, а серед окремих комсомольців і навіть осередків, розповсюджені “відверто опортуністичні” настрої⁵⁶. 30 жовтня 1932 р. ЦК ЛКСМУ приймає ще одну постанову, в якій зазначає вкрай незадовільну роботу комсомольських організацій, (в першу чергу Харківської, Дніпропетровської і Донецької), по виконанню плану хлібозаготівель.

Особливо загострилася ситуація на селі після 30 жовтня, коли почала діяти надзвичайна хлібозаготівельна комісія, роботою якої керував В.Молотов. До проведення надзвичайних драконівських заходів запроваджених цим органом залучався й комсомол.

Було багато випадків коли молодь, у т. ч. комсомольці виступали проти злочинної хлібозаготівельної політики, не бажали брати участь у грабунку селян.

У документах керівних комсомольських органів, на шпальтах спілчанських газет наводилася значна кількість фактів, коли

молоді люди, говорили про нереальність хлібозаготівельних планів, чинили “саботаж” хлібозаготівлям. Так, на зборах Харківського активу, ген. секретар ЦК ЛКСМУ С.Андрєєв звертає увагу на такі “зрадницькі дії”: “Комсомольці осередку “Зірка Революції” Тростянецького р-ну намагалися зірвати виконання плану хлібозаготівель, підбурювали голову колгоспу, щоб він не виконував плану.

В с. Яремівка Вовчанського р-ну секретар осередку... всю увагу зосередив на боротьбі проти хлібозаготівель.

Секретар осередку колгоспу ім. III Вирішального Хорольського району... став на шлях розкладу осередку, організував групу комсомольців, які систематично виступали проти плану хлібозаготівель”⁵⁷.

Канівський РК ЛКСМУ інформував, що в ряді осередків району їх секретарі і рядові комсомольці були “першими організаторами саботажу”⁵⁸.

Секретар Чернігівського ОК ЛКСМУ писав С.Андрєєву, що в області є “масові випадки відмови від участі у хлібозаготівлях, більша частина з них мотивують, що не хочуть грабувати селян”⁵⁹.

Майже щодня таврував “зрадників” та “опортуністів” центральний орган ЦК ЛКСМУ. Терпенівський р-н Дніпропетровська обл: “Секретар райкому Логінов робить “науково-обґрунтований” висновок, що в районі хліба мало. Не дав згоду організувати комсомольців на організацію червоних валок ім. Жовтневих свят”. (“Комсомолец України”, 11 листопада 1932 р.).

В Харківській області деякі секретарі колгоспних осередків “виступили в ролі куркульських агітаторів, галасували про нереальність планів” (“Комсомолец України”, 27 листопада 1932 р.). У газеті публікувалися “списки зрадників”. Наприклад, секретарів осередків та комсомольців Якимівського району на Дніпропетровщині, які “злигалися з класовим ворогом — куркулем й в унісон йому досі співають куркульську пісню про

неможливість виконання плану хлібозаготівель” (“Комсомолец України”, 12 грудня 1932 р.).

І хоча в багатьох випадках тавро “зрадника” навішували лише за невиконання плану хлібозаготівель, безумовно, значна частина молоді була незгодна з антинародною, згубною хлібозаготівельною політикою правлячого режиму, намагалася чинити їй опір. Щоправда, він мав головним чином пасивний характер. Молоді люди говорили про неможливість виконання хлібозаготівельного плану, відмовлялися від участі або мляво діяли під час хлібозаготівель. Так званий “саботаж” зводився до того, що молоді селяни намагалися допомогти залишити на селі хоча б мінімум хліба чи іншого їстівного.

Як і раніше, правлячий режим пояснював небажання комсомольців приймати участь у його злочинах проти українського села засміченістю лав комсомолу України. Тому ЦК ЛКСМУ в постанові від 21 листопада 1933 р. прийняв рішення “провести чистку ряду сільських комсомольських організацій, де особливо виявилось зрощення комсомольців із куркульством, петлюрівщиною, зрада окремих комсомольців інтересів пролетарської держави та колгоспного руху... Чистка повинна звільнити комсомол від класово-чужих елементів, що розклалися, від тих хто не бореться за виконання планів хлібозаготівель...”⁶⁰. Чистку намітили провести перш за все в Снігурівському і Фрунзівському районах Одеської області, та Солоненському, Васильківському і Велико-Лепетиському районах Дніпропетровської області, що особливо відставали у виконанні планів хлібозаготівель, комсомольські організації яких “явно сприяють саботажу, а ряд осередків КСМ навіть очолюють куркульський саботаж”. Такі звинувачення, висунуті під час чистки, могли призвести не тільки до виключення із лав ЛКСМУ, але й до арешту. Наведемо лише декілька з численних прикладів. У Велико-Лепетиському районі з 36 перевірених секретарів осередків 22 знято з роботи і 20 виключено з комсомолу. Формулювання були такими: Прокоф’єв І. —

секретар осередку с. Н. Рогачин організував зрив хлібозаготівель, підривав колгоспне будівництво; Лещенко О. — член бюро осередку, секретар правління колгоспу — організував саботаж хлібозаготівель⁶¹. В Снігурівському р-ні секретар осередку с. Баратовки Олейленко організував групу комсомольців, які боролися проти хлібозаготівель. З 17 комсомольців, що проходили чистку — 13 виключені⁶². Найвищий відсоток виключених був у Васильківському р-ні: з 1 600 комсомольців 607 “вичистили” з лав ЛКСМУ⁶³. Всього по 5 районам було виключено 1 314 комсомольців (або 30,9 %) ⁶⁴.

Чистки, хоча у менших масштабах, проводилися й в сільських осередках інших областей. Так, постановою Київського ОК ЛКСМУ було вирішено провести чистку 12 осередків у 8 районах Київщини⁶⁵, а постановою Харківського ОК ЛКСМУ — трьох осередків с. Кам’яні Потоки Кременчуцького р-ну⁶⁶.

Крім того сотні членів ЛКСМУ було виключено з його лав у організаціях де чистка офіційно не проводилася. Наприклад, у деяких осередках Кобеляцького району Харківської обл. їх нараховувалося по 5 — 8 чоловік⁶⁷.

Репресивні заходи не оминули й комсомольське керівництво середньої ланки. Так, постановою Харківського ОК ЛКСМУ за “двурушництво”, “проведення куркульської лінії” знято та виключено з лав комсомолу секретаря Кобеляцького РК Коробченка⁶⁸. Згідно постанови ЦК ЛКСМУ “за саботаж хлібозаготівель” така ж доля спіткала секретаря Баштанського РК Одеської обл. Шапчинського (пізніше його було віддано під суд)⁶⁹. За 6 місяців до лютого 1933 р. було замінено 182 секретаря райкомів ЛКСМУ. Як зазначав ген. секретар ЦК комсомолу України С.Андрєєв, багато з них “опинилися в таборі наших ворогів і разом з ними іноді вели боротьбу під буржуазно-націоналістичними гаслами”⁷⁰.

На всю потужність працювала безжалісна більшовицька каральна машина. Тисячі голодних селян, серед яких було багато молоді, навіть підлітків засудили за сумнозвісною

постановою від 7 серпня 1932 р. Тільки з 25 листопада по 31 грудня того ж року суди винесли 1 113 смертних вироків⁷¹. На Україну насувався жахливий голодомор, жертвою якого стали сотні тисяч юнаків та дівчат.

Правлячий режим ставив перед молоддю завдання боротися з “класовим ворогом” у лавах комсомолу і навіть більшовицької партії. На листопадовому 1933 р. об’єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У С.Андрєєв повідомив, що протягом року була проведена “велика робота по очищенню лав ЛКСМУ і керівних кадрів від класово-чужих елементів”. Разом з тим він зауважив: “Думати про те, що ми вже всіх класово-чужих елементів вишибли з наших лав — це цілковито неправильно. Нам необхідно класову пильність комсомолу завжди і всюди тримати так, щоб кожен комсомолец... завжди і всюди допомагав партії запобігати діям класового ворога”⁷².

Протягом року чистки проводилися не тільки в сільських, але й у міських осередках спілки. Так, у Макіївці на з-ді ім. М.Томського серед комсомольців було виявлено близько 100 чол. “класово-ворожих елементів”, багато з яких знаходилися в керівництві. Надзвичайно “засміченими”, на думку комсомольського керівництва, виявилися осередки Макіївських педагогічного та металургійного технікумів. А тільки на одній шахті ім. Артема з комсомолу “вичистили” 27 куркулів⁷³. Формулювання при виключенні з лав ЛКСМУ були самими різноманітними. Наведемо деякі з них. Мукашів О. — виключений Донецької КК 14.XI.1933 р. за антирадянський виступ: “Затискують робітників та селян так, що якщо правду хто скаже, так його відразу до ДПУ”. Та ж Донецька КК 1.XI.1933 р. виключила з лав ЛКСМУ Глушенко Г. за твердження, що наука безкласова і мости та блюмінги можна будувати і без ленінізму. Ренич Н. — виключений Горлівським ГК комсомолу за контрреволюційний виступ, що в СРСР є експлуатація і експлуатують комуністи⁷⁴.

Після червневого 1933 р. пленуму ЦК ЛКСМУ на перший план висувається боротьба з “українським буржуазним націоналізмом та націонал-ухильництвом”. З трибуни пленуму пролунала критика М.Скрипника. Було визнано, що в лави комсомолу пролізли “петлюрівські лазутчики”, а серед студентства виявляються “націоналістичні тенденції”. В недостатній пильності звинуватили комсомольські осередки ВУАН, київської кінофабрики. Пленум закликав комсомольців бути пильними, виявляти “ворогів, що хочуть отруїти отрутою націоналізму робітничу та колгоспну молодь”⁷⁵.

У комсомолі почалися пошуки “націоналістів”, у першу чергу у вузах, наукових та культурно-просвітницьких закладах. Зокрема, їх було знайдено в інституті літературознавства ім. Т.Шевченка. У серпні 1933 р. ЦК ЛКСМУ прийняв постанову, якою виключив з лав спілки двох працівників цього закладу.

Особливо боротьба з “націоналізмом” посилилася після листопадового 1933 р. об’єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, на якому було визнано, що “в даний момент головною небезпекою є місцевий український націоналізм”. Це положення стало ключовим у роботі комсомолу республіки. Як зазначав генеральний секретар ЦК ЛКСМУ С.Андрєєв, “націоналістичний ухил Скрипника” проникнув і в комсомол. Націоналісти “пролізли до керівних спілкових органів, займали помітні ділянки, пов’язані з безпосередньою роботою комсомолу по вихованню комсомольців та молоді”. Наприклад, в керівництво видавництва “Молодий більшовик”, комсомольські газети та журнали⁷⁶. У націоналістичних, контрреволюційних виступах було звинувачено комсомольця Королівського, який викладав у Харківському держуніверситеті і використовував у своїх лекціях деякі положення М.Волобуєва. За “націоналістичні” висловлення, що партія проводить русифікаторську політику з лав ЛКСМУ було виключено працівника Істпарту Ляшенка⁷⁷.

Підбиваючи підсумки боротьби за “чистоту лав” ЛКСМУ генеральний секретар її ЦК у січні 1934 р. доповідав на XIII

з'їзду КП(б)У, що за останні 15 місяців у республіці виключено з комсомолу як “класово-чужих, куркульсько-петлюрівських націоналістичних елементів” 18 638 чол.⁷⁸

Молодь приймала участь у пошуку “ворогів”, “націоналістів” не тільки в своєму середовищі. Бюро ЦК ЛКСМУ заклиало комсомольські організації “активно допомагати партії в виявленні і нещадному вигнанні з усіх ділянок соціалістичного будівництва культурного фронту, органів народної освіти і шкіл усіх буржуазно-націоналістичних, петлюрівських, шпигунських елементів”⁷⁹.

Правлячий режим намагався залучити молодь до чистки партійних організацій, що проводилися в 1933 р. у Київській, Донецькій, Одеській і Вінницькій областях. У своїй постанові “Про участь комсомольських організацій Ленінського р-ну (Київ) та Іл’їчівського (Одеса) в чистці партії” (19 липня 1933 р.). ЦК ЛКСМУ вказав на необхідність “особливу увагу всіх організацій звернути на надання активної допомоги комісіям по чистці у викритті класово-ворожих, націоналістичних елементів, що прикривають свою контрреволюційну роботу партійними білетами”⁸⁰. Виконуючи такі настанови молодь підключалася до “полювання на відьом” тепер уже в лавах КП(б)У. Наприклад, під час чистки комсомольський осередок музейного містечка Києва “викрив ворожу зграю, що працювала в музеях міста”⁸¹.

Тих комсомольців, які намагалися виступити на захист своїх старших товаришів чекало виключення з лав ЛКСМУ. Так, Вапнярський РК спілки виключив Абрамова Г. за те що під час чистки партії “захищав троцькіста — директора школи Криворучко, замість того, щоб викривати троцькіста — він став на його захист”⁸². Донецька КК ЛКСМУ виключила з лав спілки Чернишова за організацію подання колективної заяви комісії по чистці проти виключення з лав партії секретаря партосередку⁸³.

Криза колгоспного ладу, яка привела до страхотливого голодомору 1932 — 1933 років, згортання українізації знайшли

відгук у молодіжному середовищі. Найбільш чесні і свідомі юнаки і дівчата почали замислюватися куди веде країну сталінське керівництво, і які наслідки це має для українського народу. Вони намагалися об'єднати свої зусилля для протидії згубній політиці правлячого більшовицького режиму. Знову зростає кількість викритих “контрреволюційних” угруповань молоді. Як і в попередні роки, значна частина таких справ була сфабрикована. Водночас наявні документи свідчать, що в УСРР дійсно існували і намагалися налагодити діяльність цілий ряд молодіжних груп, члени яких усвідомлювали тяжку ситуацію в країні і шукали з неї вихід. Як правило вони вбачали його в поверненні до засад часів непу: розпуску колгоспів, поновленню індивідуального селянського господарювання, введенню вільної торгівлі тощо. Зростання опозиційного руху серед молоді вело до посилення репресивних заходів проти неї з боку правлячого режиму. Якщо раніше члени “контрреволюційних” угруповань подекуди тільки виключалися з лав комсомолу, з вузу або технікуму, звільнялися з роботи, гіршому випадку висилалися за межі республіки, то тепер їх чекало декілька років ув'язнення у виправно-трудових таборах у віддаленій місцевості.

Наприкінці 1933 р. органи ДПУ та комісія по чистці виявили цілу низку “троцькістських, націоналістичних та інших контрреволюційних” молодіжних угруповань у Донбасі:

— Луганськ: інститут народної освіти, машинобудівельний інститут та технікум;

— Артемівськ: редакція журналу “Літературний Донбас”, типографія, шахта ім. Т.Шевченка;

— Сталіно: у хімінституті та будівельному технікумі — “контрреволюційні фашистські” організації;

— Макіївка: на заводі ім. Томського троцькістську групу;

— Красний Луч: “контрреволюційна повстанська” група.

Як зазначалося у відповідних документах: “Діяльність контрреволюційних націоналістів була розповсюджена у середніх школах, робітфаках, технікумах”. Програмними

вимогами деяких з них були: “Відмова від диктатури пролетаріату, загальне виборче право, розпуск колгоспів і встановлення індивідуального господарювання...” тощо⁸⁴.

У зв’язку з розкриттям ворожих угруповань у Донбасі, ЦК ЛКСМУ 8 січня 1934 р. надсилає закритого листа секретарям обкомів, міськкомів і райкомів комсомолу, в якому вимагав “подальшого підвищення класової пильності, дальшої самої рішучої боротьби за виявлення і очищення лав комсомолу від класово-ворожих, чужих, націоналістичних, розкладених елементів”, “ще і ще раз посилити боротьбу з українськими націоналістами”, допомагати партії до кінця їх розгромити. Ряду міських та районних комітетів спілки пропонувалося негайно виключити з лав комсомолу всіх тих, хто ще не виключений, а є “учасником контрреволюційних, правоопортуністичних і інших груп, примиренців і всіх тих, від кого пахне хоча б віддаленим душком контрреволюції, троцькізму, націоналізму і примиренства до них”. Зокрема, Луганському МК ЛКСМУ ставилося завдання провести чистку ДІНО так, щоб у її процесі “викрити всі класово ворожі елементи не тільки в рядах комсомолу, але і в рядах студентства і викладачів”⁸⁵.

Комсомольські керівники та активісти не забарилися з виконанням цих вказівок. З спілчанської організації вузу враз було виключено 87 юнаків та дівчат (тобто 19,2 % її складу)⁸⁶.

Згідно інформації керівних спілчанських органів, до осені 1934 р. у Харківському інституті електрифікації сільського господарства півтора роки діяла “петлюрівська контрреволюційна” група з шести студентів. Її члени вважали, що радянської влади в СРСР фактично немає, а є партія, яка диктує свій курс. Все, про що говорив Й.Сталін на XVII з’їзді — окупація: нічого цього немає і не буде. На Україні нічого не будується, а на українські гроші і хліб йде будівництво у Росії. Тому республіці необхідно вийти з складу СРСР. Один з членів групи Олійник виступив серед студентів з “куркульською” теорією про необхідність звільнити колгоспи на 4 - 5 років від хлібопоставок,

для того, щоб вони зміцнили. Всі шестеро були політично грамотними, розуміли свої завдання і винними себе не визнали⁸⁷.

В Ровенському районі Донецької області було викрито і заарештовано ДПУ “антипартійне контрреволюційне” угруповання, що склалося головним чином з членів ЛКСМУ. Його створили в листопаді 1933 року студенти Свердловського гірничого технікуму. Один з організаторів групи Архип Ковальов свідчив: “Коли я був студентом гірничого технікуму в 1933 році... у мене зародилися сумніви в правильності політики партії, котрі згодом перейшли до переконань. В основі мої незгоди зводилися до наступного: швидка перебудова сільського господарства, питання про темпи колективізації сільського господарства. Я вважав, що колективізація проводиться силоміць..., а від цього голод селян і погане матеріальне забезпечення робітничого класу і його труднощі... Відсутність вільної торгівлі не дає можливості покращити матеріальний стан трудящих”. Група в першу чергу ставила завдання залучити на свій бік студентську і робітничу молодь, потім перенести роботу в середовище робітників і колгоспників. Крім того розповсюджувалися “контрреволюційні листівки”, у яких “дискредитувалися” рішення партійних з’їздів. Головними вимогами були: добитися зміни політики партії, розпустити колгоспи; створювати попередню базу, поступово впроваджувати в свідомість селян думку про перевагу колективного господарства. Ввести індивідуальне користування землею, об’явити вільну торгівлю, що повинно в значній мірі покращити життя всіх трудящих. Тобто члени групи, по суті, виступали за повернення до непу і втілення в життя ленінського кооперативного плану, що на той час вважалося відвертою контрреволюцією. Крім діяльності на території Ровенецького району група мала зв’язки з технікумами в містах Красний Луч, Шахти та Новочеркаськ⁸⁸. Як повідомлялося на засіданні бюро ЦК ЛКСМУ 9 квітня 1935 р., в Старо-Каранському зерновому

технікумі на Донбасі було викрито “контрреволюційно-терористичну” групу, яка ставила завдання боротьби проти радянської влади, шляхом терористичних актів проти керівників партії та уряду⁸⁹. У лютому 1935 р. бюро Донецького ОК комсомолу розглянуло питання про групу у Старо-Ігнат’ївському агрономічному технікумі, що проводила постійну “антирадянську” і “шкідницьку” роботу серед студентів. Членів цього угруповання Черненка, Котелло, Денисенка, Арамбалика, Узбека, Пофтеєва вигнали з комсомолу та технікуму, а справу передали до органів НВКС⁹⁰. 10 січня 1935 р. було заарештовано п’ятеро молодих робітників (з них четверо членів ЛКСМУ) шахти ім. Артема у Горлівці. Вони нібито намагалися залучити в свої лави молодь для боротьби проти рішень партії і уряду про підвищення видобутку вугілля, підрив соціалістичних форм праці, закликали молодь до відмови працювати на шахті тощо⁹¹.

Не припинилися спроби чинити опір політиці правлячого режиму на селі, особливо під час хлібозакупок. Як зазначалося в закритому листі ЦК ЛКСМУ, під час цієї кампанії восени 1934 р. знайшлися молоді люди і навіть комсомольці, які стали “рупором класового ворога”. Було ряд випадків їх виступів проти хлібозакупок. Про багато фактів таких “класово-ворожих” виступів інформував зокрема Чернігівський ОК ЛКСМУ. На загальних зборах колгоспу “Червоний Маяк” Остерського району комсомольці Лудько і Одинцов виступили проти виконання завдання по хлібозакупкам, мотивуючи тим, що колгосп сам залишиться без хлібу. В колгоспі ім. Т.Шевченка Варвинського району його голова член ЛКСМУ Небрат всіляко “сприяв зриву хлібозакупок”. В с. Каратуль Переяславського району комсомолец Овчаренко відмовився працювати по хлібоздачі серед одноосібників і заявив: “я заберу у нього хліб, а він буде голодувати”⁹². В своєму виступі на закритих зборах Харківського міського активу С.Андрєєв повідомив: “В одному селі, де комсомольці мали авторитет, коли колгоспники

запропонували — продати 400 центнерів хліба державі, то комсомольці виступили за 200 центнерів. Довелося проводити роботу, щоб примусити комсомольців організувати продаж хлібу державі як слід”⁹³.

Згідно спеціальному зведенню органів ДПУ УСРР тільки в грудні 1933 — січні 1934 рр. ними було викрито і ліквідовано головним чином всередині колгоспів 85 “контрреволюційних куркульських” угруповань і репресовано до 400 чоловік. Було серед них і чимало юнаків та дівчат. Так, в колгоспі ім. XVI партз’їзду Вовчанського району Харківської області заарештували групу з семи чоловік, що нібито мала за мету розвал колгоспу і знищення кінського поголів’я, до якої входили діти розкуркулених⁹⁴.

У 1936 році в республіці відбулося декілька судів над членами так званих “контрреволюційних” молодіжних угруповань. Так, суд Військового трибуналу ХВО засудив по справі контрреволюційної організації у Харківському державному університеті студентів Олега Горбатенка та Юрія Орлова до шести, Євгена Тарасенка до чотирьох років ув’язнення⁹⁵.

Спецколегія Харківського обласного суду розглянула справу вісімнадцяти членів молодіжної організації під назвою “Соціал-демократична партія України”, яка діяла в Оболонському районі Харківської області наприкінці 1935 — на початку 1936 року. При обшуках у них виявили “Програму організації СДПУ”, типографський шрифт, “контрреволюційні” брошури. Серед членів організації були учні, працівники районної газети, зав. клубом Тсоавіохіму та інші. Один з її організаторів дев’ятнадцятирічний учень Іван Демиденко написав програму та інші матеріали “СДПУ”. Вони містилися в декількох зошитах, які переписувалися і вивчалися членами групи. У першому абзаці програми говорилося: “Наша партія взяла все те, що співпадає з вимогами трудящих... Ми вороги соціалізму на селі. Навпаки, ми за однаковий розподіл землі між селянами, за вільне господарство”. В матеріалах організації містився аналіз ситуації

в країні, наслідки насильницької колективізації та голоду 1932 — 1933. Зокрема робилися наступні висновки: “Селянин при вільному господарюванні до 1927 — 1928 рр. за 4 - 5 років, маючи землю в своїх руках, швидкими темпами розвивався. Як би так господарювали років 10 - 20, то цілковито розбили б теорію більшовиків про “неможливість збільшення продуктивності сільського господарства при одноосібному господарюванні”... “Стаханівський рух — спосіб щонайбільшого і найскорішого закабалення трудящих, спосіб поштовху вперед до виконання цілі комуністів, тобто до рабовласницької системи господарювання”. Підкреслимо, що автор цих цілком слухних висновків — зовсім юний учень дев’ятого класу середньої школи села Оболонь. Суд виніс вирок: “Демиденко Івана Івановича — покарати позбавленням волі у відділених виправно-трудових таборах строком на 7 років”. Було засуджено також ще п’ятнадцять членів “СДПУ”: п’ятеро — на шість, шестеро — на п’ять, один — на чотири та троє — на три роки ув’язнення⁹⁶.

Спецколегія Донецького обласного суду ухвалила ув’язнити у виправно-трудових таборах у віддаленій місцевості строком від 8 до 4 років одинадцять членів “Інтернаціональної спілки життя і свободи”. Організація під такою назвою охоплювала своєю діяльністю шахти “Пролетар”, № 10-біс та 4/21 Сталінського району і складалася головним чином з вісімнадцяти — дев’ятнадцятирічних юнаків. Вона зародилася влітку 1935 р., організаційно оформилася — у березні 1936. Було утворено керівний центр, вироблено програму та статут групи.

Членів організації обвинуватили у тому, що вони ставили своїм завданням повалення партійного і радянського керівництва, займалися залученням нових людей із робітничої молоді, проводили контрреволюційну агітацію, дістали засоби для друку, випустили контрреволюційні листівки, хотіли розповсюдити їх до 1 Травня в м. Сталіно та Макіївці. 30 квітня організацію було ліквідовано. При арешті у одного з членів

групи Миколи Головіна вилучили 33 екземпляри листівок, план їх розклейки в м. Сталіно, складений ним в “контрреволюційному дусі” опис І п’ятирічки. У іншого учасника організації Григорія Бутенка при трусі були виявлені тексти її програми та статуту, контрреволюційних листівок та історії існування радянської влади, які він написав⁹⁷.

Той же судовий орган розглянув справу молодіжної “контрреволюційної” організації “Економічна спілка передової молоді”, що мала своє ядро в м. Красний Луч, та філії в м. Ростові та Ярославлі. Головним її завданням було створення “партії нового типу” для боротьби з ВКП(б) та Радянською владою. “Контрреволюційна” діяльність організації спрямовувалася на залучення нових членів, створення типографій, підготовки випуску “контрреволюційної” літератури. 18 членів “Економічної спілки передової молоді” було засуджено, у тому числі вісім з них на сім років позбавлення волі⁹⁸.

Керівні комсомольські органи постійно повідомляли про численні факти “контрреволюційних” висловлювань, “антирадянської” агітації та інших “ворожих” проявів. Внаслідок цього чимало членів ЛКСМУ було виключено з лав спілки, а то й заарештовано.

Так, на Єнакіївському заводі комсомолец Кривобоков проводив “контрреволюційну” агітацію серед робітників казанового цеху: “Зайшли в тупик, ведуть робітників до голоду”. В Уманському педтехнікумі студент другого курсу Чорний висловився перед товаришами по навчанню: “Партійці не вміють працювати, вони кажуть, що хліб є, а на селі опухлі лежать... Коли б селяни згуртувалися та зробили повстання, може було б краще”. Цю думку поділив студент Васенко. Їх обох було виключено з педтехнікуму⁹⁹. В Кременській школі Лучинського району Київської області вчитель історії, секретар комсомольського осередку на спілчанських зборах виступив з твердженням про неможливість побудови комунізму в СРСР. З

ним погодилися учні — члени ЛКСМУ Типков і Малицький. В Ржищевському районі тієї ж області комсомолец Поляруш в своїй промові на зборах сказав: “Гасло товариша Сталіна — жити стало краще, жити стало веселіше — гасло хороше. Але скажіть — кому добре живеться, чи добре живеться в Ржищеві? Весело живеться у Москві нашим вождям”¹⁰⁰.

Як “контрреволюційна” агітація класифікувалися вірші, анекдоти, частушки, малюнки тощо. В Київському механічному технікумі було виявлено студента Грушевського, який писав вірші з “контрреволюційними” випадками проти Й.Сталіна, П.Постишева та політики партії¹⁰¹. З лав комсомолу було виключено слюсаря шахти “Червоний Профінтерн” (Донецька область) який “проводив контрреволюційну роботу в формі пісень, анекдотів”. В Донецькому гірничому інституті, Старобільському веттехнікумі “контрреволюційна робота” також зводилася до поширення анекдотів, пісень, частушек¹⁰².

Як ворожі прояви, що вели до виключення з лав ЛКСМУ, розглядалися спроби виступити проти репресивної політики правлячого режиму, захистити своїх товаришів. Наприклад, під час проробки листа в зв’язку з вбивством С.Кірова були “викриті” на зборах та виключені з комсомолу в Київській області: комсомолец Слесарев (Мужиловецький колгосп) “за те що обурювався, чому за одного С.Кірова розстрілюють сотні людей”. Гірченка, який захищав учасників “зінов’ївської терорганізації”. Директора Потіївської школи Войтенка за замовчування “націоналістичних проявів у школі та дворушництві”¹⁰³.

Отже, незважаючи на могутні важелі, що застосовував правлячий тоталітарний режим для залучення на свій бік молодого покоління, значна його частина була незгодна з політикою воєнно-комуністичного штурму, намагалася чинити їй опір. Найбільшого поширення набули випадки, коли молоді люди висловлювалися проти заходів більшовицького режиму, насамперед на селі, відмовлялися приймати в них участь.

Водночас було й чимало прикладів відкритих виступів проти існуючої влади, навіть зі зброєю в руках. Хоча в УСРР існували й намагалися налагодити свою діяльність серед різних верств молоді так звані “контрреволюційні, антирадянські угруповання”, її опір політиці правлячого режиму здебільшого мав стихійний характер. Щоб упередити спроби його організувати, каральні більшовицькі органи фабрикували справи проти дійсних та потенційних ворогів існуючого ладу в молодіжному середовищі. В 1928 — 1936 роках тисячі молодих людей стали жертвами репресивних заходів, що значно підірвало опір політиці правлячого режиму і остаточно закріпили перемогу в УСРР тоталітарного більшовицького ладу.

ПРИМІТКИ:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 389. - Арк. 20.
2. Там же. - Арк. 16.
3. Там же. - Спр. 296. - Арк. 46 зв.
4. Там же. - Спр. 374. - Арк. 26.
5. Там же. - Спр. 296. - Арк. 41 зв., 42.
6. Там же. - Спр. 468. - Арк. 4.
7. Там же. - Спр. 359. - Арк. 29.
8. Там же. - Спр. 296. - Арк. 42, 43.
9. Там же. - Спр. 373. - Арк. 4.
10. Там же. - Спр. 452. - Арк. 55.
11. Там же. - Спр. 296. - Арк. 42.
12. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 3058. - Арк. 246, 266.
13. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 494. - Арк. 106 зв.
14. Плющ В. Боротьба за українську державу під совєтською владою. - Лондон, 1973. - С. 42, 43.
15. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 359. - Арк. 25.
16. Там же. - Спр. 374. - Арк. 34.
17. Там же. - Спр. 366. - Арк. 2, 23.

18. Зірка. - 1928. - 19 грудня.
19. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 3058. - Арк. 180, 181.
20. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 1369. - Арк. 85, 86.
21. Там же. - Спр. 332. - Арк. 292.
22. Там же. - Спр. 503. - Арк. 3.
23. Там же. - Спр. 359. - Арк. 21.
24. Там же. - Спр. 452. - Арк. 55.
25. Сталин И.В. О молодёжи. - М., 1937. - С. 89, 90.
26. ЛКСМ України в рішеннях з'їздів та конференцій. - К., 1969. - С. 368.
27. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 430. - Арк. 5.
28. Там же. - Спр. 469. - Арк. 58.
29. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 1385. - Арк. 68.
30. Там же. - Спр. 3184. - Арк. 62.
31. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 567. - Арк. 26, 68.
32. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 3108. - Арк. 37.
33. Там же. - Спр. 3189. - Арк. 151.
34. Комсомолець України. - 1930. - 16 січня.
35. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 3184. - Арк. 9, 10.
36. Там же. - Арк. 148 зв.
37. Там же. - Спр. 3065. - Арк. 17, 18.
38. Підрах. автора. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 3198. - Арк. 21, 26, 40, 48, 57.
39. Там же. - Спр. 3066. - Арк. 11.
40. Там же. - Спр. 3198. - Арк. 60 зв.
41. Там же. - Арк. 53, 58, 59.
42. Там же. - Спр. 3189. - Арк. 135.
43. Там же. - Спр. 3201. - Арк. 1 зв.
44. Там же. - Спр. 4320. - Арк. 33.
45. Там же. - Арк. 43, 44, 48.
46. Там же. - Спр. 3194. - Арк. 18.
47. Там же. - Спр. 3189. - Арк. 111, 139.
48. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 567. - Арк. 32.

49. Там же. - Спр. 375. - Арк. 247.
50. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 4287. - Арк. 36.
51. Там же. - Арк. 61, 64.
52. Там же. - Спр. 4320. - Арк. 28.
53. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 797. - Арк. 28, 35.
54. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. - Арк. 12, 13.
55. Комсомолец України. - 1932. - 16 серпня, 8 вересня.
56. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 393. - Арк. 25, 26.
57. Комсомолец України. - 1932. - 11 грудня.
58. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 818. - Арк. 117.
59. Там же. - Спр. 841. - Арк. 204.
60. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 5273. - Арк. 39.
61. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 813. - Арк. 27.
62. Там же. - Арк. 77.
63. Там же. - Спр. 668. - Арк. 8.
64. Там же. - Оп. 12. - Спр. 408. - Арк. 12.
65. Комсомолец України. - 1932. - 8 грудня.
66. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 814. - Арк. 237.
67. Там же. - Спр. 841. - Арк. 22.
68. Комсомолец України. - 1932. - 27 грудня.
69. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 814. - Арк. 319.
70. Там же. - Оп. 12. - Спр. 408. - Арк. 15.
71. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 5487. - Арк. 63, 90.
72. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 870. - Арк. 13.
73. Там же. - Спр. 923. - Арк. 10, 11, 14.
74. Там же. - Спр. 1053. - Арк. 55, 119, 126.
75. Там же. - Спр. 879. - Арк. 36.
76. Там же. - Спр. 1020. - Арк. 9.
77. Комсомолец України. - 1933. - 20 грудня.
78. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 1020. - Арк. 9.
79. Там же. - Спр. 894. - Арк. 42.
80. Там же. - Арк. 76.
81. Там же. - Спр. 813. - Арк. 51.

82. Там же. - Спр. 1057. - Арк. 201.
83. Там же. - Спр. 1053. - Арк. 123.
84. Там же. - Спр. 99. - Арк. 54 - 56.
85. Там же. - Арк. 63 - 66.
86. Комсомолец України. - 1934. - 9 лютого.
87. ЦДАГО України. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 1114. - Арк. 12 - 13, 161 - 162.
88. Там же. - Оп. 12. - Спр. 828. - Арк. 1 - 3.
89. Там же. - Оп. 1. - Спр. 1139. - Арк. 44.
90. Там же. - Оп. 12. - Спр. 732. - Арк. 1.
91. Там же. - Оп. 1. - Спр. 1280. - Арк. 1 - 2.
92. Там же. - Спр. 1077. - Арк. 41.
93. Там же. - Спр. 1112. - Арк. 6.
94. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 6581. - Арк. 1, 7.
95. Там же. - Спр. 7002. - Арк. 63 - 64.
96. Там же. - Арк. 43 - 46, 57 - 58.
97. Там же. - Арк. 39 - 41, 60 - 61.
98. Там же. - Арк. 27 - 32.
99. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 1139. - Арк. 42, 44.
100. Там же. - Ф. 1. - Оп. 20. - Спр. 7007. - Арк. 4.
101. Там же. - Ф. 7. - Оп. 1. - Спр. 1114. - Арк. 10, 159.
102. Там же. - Спр. 1276. - Арк. 38, 41.
103. Там же. - Арк. 28 - 29.